

Visie op Griekse en Latijnse Taal en Cultuur in het curriculum in Nederland

Klassieken verbinden moderne samenleving

Klassieke talen en cultuur vormen en verbinden. Dat doen ze met machtige verhalen, met sterke beelden en belangrijke vragen. De klassieken verbinden de wereld van vroeger en vandaag, verbinden je eigen wereld met die van de ander. Ze openen je ogen voor wat je deelt met elkaar, in de samenleving van nu. Ze rusten je uit voor je rol in de maatschappij van morgen. De klassieken vormen je voor het leven dat voor je ligt.

Het bovenstaande is de kernboodschap van de Vereniging Classici Nederland. De vereniging werkt deze kernboodschap in dit document uit tot een visie op de rol van de Griekse en Latijnse talen en culturen in het onderwijscurriculum in Nederland.

Athene als bakermat van de democratie: 'Pericles' Grafrede' door Philip Foltz (1805-1877).

A. Vakinhoudelijke karakteristieken GLTC

Onder Griekse en Latijnse Taal en Cultuur vallen twee verschillende vakken: GTC (Griekse Taal en Cultuur) en LTC (Latijnse Taal en Cultuur), in de praktijk en op scholen ook wel

'Grieks' en 'Latijn' genoemd. Hierna zal, behalve waar nadrukkelijk onderscheid tussen deze twee vakken gemaakt moet worden, gesproken worden van GLTC.

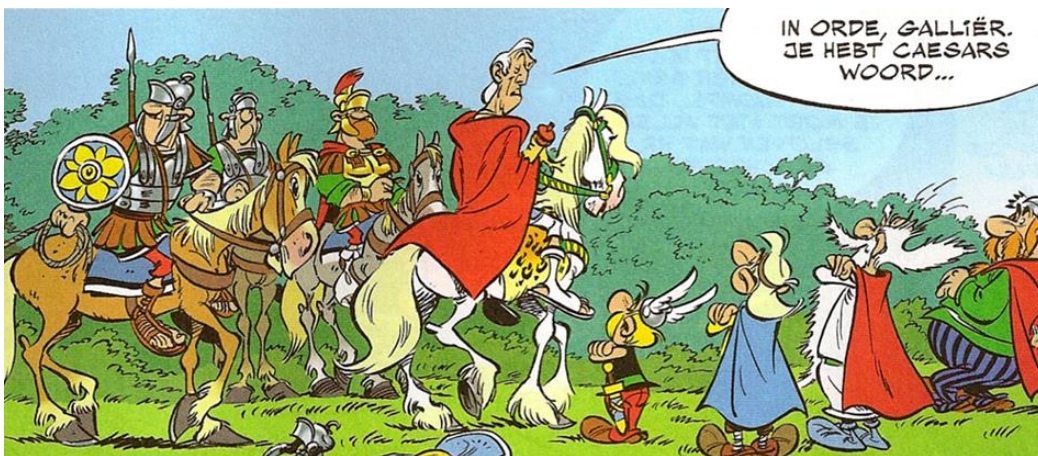
Het vak GLTC wordt uitsluitend op het VWO gegeven en is een verplicht vak voor de gymnasiumstroming. Om een gymnasiumdiploma te behalen dienen leerlingen in de onderbouw minimaal een jaar Grieks en Latijn gevolgd te hebben en in de bovenbouw tenminste een van beide talen tot en met het centraal examen.

De doelen van GLTC zijn:

- een geïntegreerde bestudering van de talen en culturen van de klassieke Oudheid;
- de doorwerking hiervan in latere periodes;
- uitmondend in de reflectie op het eigene en vreemde, zoals uitgewerkt door de Verkenningcommissie in *Het geheim van de Blauwe Broer, 2010*:
 - bijdragen aan identiteit en zelfontplooiing
 - nadenken over de verhouding tussen individu en gemeenschap
 - reflecteren op de betekenis van burgerschap
 - nadenken over de Europese geschiedenis en de moderne tijd vanuit een historisch besef
 - reflectie op klassieke teksten
 - reflectie op de relatie tussen de antieke cultuur en de latere Europese cultuur
 - zelfstandige oordeelsvorming.

Kern van GLTC is het leren van de talen Grieks en Latijn. Dit zijn uitdagende talen met een gecompliceerde grammatica, die de basis vormt van die van de moderne talen die in het VO onderwezen worden. Bij GLTC krijgen leerlingen daarom concepten aangereikt om na te denken en te praten over deze talen als taalsystemen. Deze concepten gaan verder dan grammaticale begrippen als onderwerp en lijdend voorwerp: ook retorische middelen komen bijvoorbeeld aan bod. Leerlingen leren de taalsystemen van Grieks en Latijn doorgronden, in vergelijking met het Nederlands. GLTC vergroot zo hun kennis van en hun reflectievermogen op taal en communicatie, het taalbewustzijn.

Zodra een leerling heeft doorgrond *wat* er in het Grieks of Latijn staat, rijst de vraag *hoe* dit er staat en wat de auteur bedoelt. De literaire werken die uit de Oudheid zijn overgeleverd behoren tot de wereldliteratuur op het hoogste niveau; inhoudelijke ontsluiting daarvan vereist een hoog niveau van interpretatie en tekstbegrip.

Julius Caesar, de grote Romeinse politicus en veldheer, zoals geportretteerd in de populaire strip Asterix.

Tegelijkertijd is het doorgronden, begrijpen en waarderen van de latere en hedendaagse westerse literatuur, beeldende kunst en bouwkunst niet volledig mogelijk zonder kennis van de klassieke werken die als hun inspiratiebronnen dienden. Ook is er toenemende aandacht voor de verwevenheid van de klassieke en de islamitische cultuur. Met name filosofische en wetenschappelijke werken uit de klassieke oudheid zijn vaak dankzij de Arabische wereld behouden gebleven, verder bestudeerd, en uiteindelijk ook weer in Europa bekend geworden.

Bij GLTC lezen leerlingen werken van verschillende genres. Dit leidt ertoe dat zij ook met andere vormen van kunst dan literatuur in aanraking komen. De klassieken richten zich ook op filosofie, op toneel, op beeldende kunst en architectuur, en op geschiedenis. Klassieke teksten worden bestudeerd in samenhang met een of meer van deze vakgebieden. Bovendien wordt de klassieke kunstuiting steeds ook vergeleken met (de interpretatie van) latere kunstuitingen, waarbij van de leerling verwacht wordt dat hij steeds reflecteert op de overeenkomsten en verschillen.

'De geboorte van Venus' van Botticelli (ca. 1445-1510). Uffizi-galerie, Florence.

GLTC is daarmee in zichzelf een vakoverstijgend vak. Inhoudelijk sluit het eveneens aan bij de leergebieden Burgerschap, Nederlands en de andere moderne talen, Kunst en Cultuur, en Mens en Maatschappij. GLTC bestudeert deze leergebieden immers niet alleen vanuit het perspectief van de klassieke oudheid, maar ook vanuit dat van de joods-christelijke traditie die tot ontwikkeling is gekomen in diezelfde oudheid en daarin zijn wortels heeft.

In een wereld waarin globalisering en internationalisering een belangrijke rol spelen, biedt kennis van de gedeelde geschiedenis, taalverwantschap, filosofie, wetenschap, literatuur en beeldende kunst, met aandacht voor de verschillen en overeenkomsten tussen heden en verleden en tussen de verschillende landen, een bindende factor tussen de landen in Europa en rond de Middellandse zee.

Gewenste positie van GLTC in 2027

1. De teksten en cultuur van de klassieke Oudheid verbinden mensen van verschillende achtergronden en tijden. De klassieke cultuur staat niet zo ver van ons af dat we ons er niet meer toe kunnen verhouden, maar leeft in de onze voort. In dat kader past GLTC uitstekend binnen een vak gericht op burgerschap in het hele VO: thema's als democratie, slavernij, religie, seksualiteit, omgaan met diversiteit, retorica, wetenschapsleer, worden dan vanuit deze achtergrond behandeld en leiden tot beter inzicht.
2. Onderzoek en experimenten elders in Europa laten zien dat GLTC in het PO een vak kan zijn dat in staat is taalachterstand te verminderen en excellentie te bevorderen. In de toekomst zouden ook begaafde Nederlandse leerlingen in het PO deze kans moeten krijgen om zo doorstroming en verdere integratie te bevorderen. Dit punt staat in Nederland nog in de kinderschoenen, maar we kunnen inspiratie opdoen bij succesvolle programma's als ACE in het Verenigd Koninkrijk (aceclassics.org.uk). Bij Geschiedenis in het PO vormen de Grieken en Romeinen op dit moment een van de behandelde tijdvakken. De expertise van classici zou het aanbod op Pabo's over deze tijdvakken verrijken.
3. GLTC wordt op dit moment alleen aangeboden aan leerlingen in de gymnasiumstroom van het VWO. Op veel scholen heeft de integratie van taal en cultuur nog niet duidelijk vorm gekregen. Daardoor én door de eisen van het Centraal Eindexamen ligt in de lespraktijk relatief veel nadruk op het verwerven van taal. Over tien jaar zou de integratie van taal en cultuur volledig gerealiseerd moeten zijn. Docenten GLTC zouden dan in staat moeten zijn bij te dragen aan de vorming van een leerling tot burger en tot mens. Ook in het eindexamen zou dan de relevantie van deze verbinding nadrukkelijk tot uitdrukking moeten komen.
4. Kennismaken van de klassieken is een verrijking voor iedereen, niet alleen voor kinderen van een hoogopgeleide elite. In 2027 beogen we een breder publiek te bereiken met GLTC. Juist door de versterking van de culturele component en de reflectie op het eigene

en vreemde van het vak is een groter bereik mogelijk. Dit zal een bijdrage leveren aan een grotere aantrekkelijkheid van het gymnasium voor ouders en leerlingen voor wie dit in eerste instantie niet een voor de hand liggende keus is. Een opleiding op het hoogst mogelijke niveau zal dan ook voor kinderen van ouders die niet hoogopgeleid zijn een reële en aantrekkelijke optie worden. Het aanbieden van oudercursussen GLTC, die ook opengesteld worden voor omwonenden zonder leerlingen op het gymnasium, zal een steeds vaker voorkomend aanbod van gymnasia zijn. Ook door middel van de website Klassieken.nu en klassieke evenementen in het land bereiken we een breder publiek.

5. Een wens van de docenten GLTC die naar voren komt in de enquête is meer lesmateriaal dat geschikt is voor de reflectie op het eigene en het vreemde. Via het delen van geschicht lesmateriaal tussen docenten en door de uitgevers van leermiddelen kan in deze behoefte voorzien worden.

Leerlingen van het Ignatius Gymnasium Amsterdam geven buurtbewoners een educatieve rondleiding door hun wijk en eindigen de dag met een sportief programma in het Olympisch Stadion: citius, altius, fortius (sneller, hoger, sterker).

B. Belangrijkste ontwikkelingen GLTC in relatie tot het curriculum

- Kenniseconomie

Uit wetenschappelijke onderzoek (CPB, 2011) blijkt dat VWO-ers met een gymnasiumdiploma significant succesvoller zijn in een vervolgstudie en hun verdere loopbaan dan VWO-ers met een Athenaeumdiploma. GLTC lijkt dus bij te dragen aan excellentie en de succesvolle deelname aan de kenniseconomie. Het verder ontwikkelen van vakoverstijgende programma's en het leggen van de relaties tussen de verschillende vakken (GLTC en de moderne talen, de ontwikkeling van de natuurwetenschap vanaf de oudheid tot nu, democratie en burgerschap, geschiedenis, maatschappijleer en filosofie) zal hieraan naar alle waarschijnlijkheid verder kunnen bijdragen.

- Elitair of excellent?

De reputatie van het gymnasium als elitair schooltype, en van GLTC als 'moeilijk', is belemmerend voor de toegankelijkheid van het onderwijstype dat de meeste kans op succes biedt. Deze belemmering kan worden verwijderd door het profileren van GLTC als een vak dat iedere burger aan kan spreken en dat iedereen kan leren, en het aanbieden

van GLTC aan het PO en de Nederlandse bevolking in het algemeen. Juist GLTC legt de basis voor de creatieve geesten die creatieve oplossingen zullen vinden voor de grote problemen van nu en de toekomst. Het vastleggen van de culturele component in het curriculum en de toetsing daarvan in het Centraal Examen zal de zichtbaarheid en de aantrekkingskracht van het gymnasium en GLTC vergroten.

- Internationalisering

Het bewustzijn van culturele overeenkomsten en verschillen en de ontwikkelingen in de geschiedenis van de westerse wereld, maakt gymnasiasten bij uitstek geschikt om in een globaliserende wereld te opereren. De verdere integratie van taal en cultuur en de herziening van de eindtermen van het CE zal dit nog versterken.

Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ
πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε·
πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω,
πολλὰ δ' ὃ γ' ἐν πόντῳ πάθεν ἄλγεα ὄντα κατὰ θυμόν,
ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἐταίρων.
ἄλλ' οὐδ' ὧς ἐτάρους ἐρρύσατο, ἰέμενός περ·
αὐτῶν γὰρ σφετέρῃσιν ἀτασθαλίῃσιν ὄλοντο,
νήπιοι, οἳ κατὰ βοῦς Ὑπερίονος Ἥελίοιο
ἦσθιον· αὐτὰρ ὁ τοῖσιν ἀφείλετο νόστιμον ἦμαρ.
τῶν ἀμόθεν γε, θεά, θύγατερ Διός, εἰπέ καὶ ἡμῖν.

De beginregels van de Odyssee van Homerus, de oudst bekende literaire schrijver van Europa, die nu nog steeds in alle talen vertaald wordt en wordt gelezen, en wiens werk in vele hedendaagse uitvoeringen (film, toneelstuk, game) voortleeft.

C. Samenhang

Multidisciplinaire benadering

GLTC is op zichzelf een multidisciplinair vakgebied, maar gerichte samenwerking met enerzijds de moderne talen, anderzijds de maatschappijvakken (geschiedenis, maatschappijleer, economie), filosofie, beeldende vorming en drama, versterkt de kracht van het gymnasium als schooltype. Het gymnasium is niet een Athenaeum plus Latijn en Grieks, maar biedt naast GLTC over de hele linie een groter inzicht in samenhang tussen vakken, en draagt bij aan een analytisch en creatief vermogen en aan culturele bagage, die de vakinhoudelijke grenzen overstijgen.

Persoonsvorming

GLTC levert een belangrijke bijdrage aan persoonsvorming door de continue reflectie op het eigene en het vreemde en het serieus nadenken over alternatieve culturele benaderingen. Deze reflectie draagt bij aan de identiteitsontwikkeling. Meer onderzoek naar deze bijdrage bij GLTC is nog nodig, maar uit bestaand onderzoek blijkt dat kunst- en literatuuronderwijs de mogelijkheid biedt om leerlingen te stimuleren tot reflectieve exploratie. In het rapport *Exploreren kun je leren* (Verhoeven, Poorthuis en Volman 2017) wordt dit benoemd en wordt nader uiteengezet wat uit onderzoek bekend is over de rol van onderwijs in de identiteitsontwikkeling van leerlingen. Bij reflectieve exploratie reflecteren leerlingen op hoe ze zich wel of niet identificeren met bepaalde identiteiten (bijvoorbeeld literaire personages). Daarbij reflecteren ze ook op hun eigen identiteitsontwikkeling.

De doelstelling van GLTC is gericht op deze vorm van reflectie. Het materiaal dat we bij GLTC gebruiken is daar ook uitermate geschikt voor: de teksten en artefacten roepen identiteiten op die deels herkenbaar en deels compleet nieuw zijn. Er wordt op het moment onderzoek gedaan naar de didactische uitwerking hiervan.

Leeuwarder Courant 2 november 2017, p 34

Oresteia relevant en bloedstollend

GEWIKT & GEWOGEN

Gebeurtenis: theatervoorstelling 'My bloody family' van Meeuw jonge theatermakers naar 'Oresteia' van Aeschylus. Regie: Carlo Scheldwacht. Gezien: gisteravond als try-out in de Harmonie te Leeuwarden ★★★★★

Kop van recensie en foto van hedendaagse opvoering van de Oresteia van Aeschylus: 'My bloody family' door jongerentheatergroep De Meeuw

Burgerschap

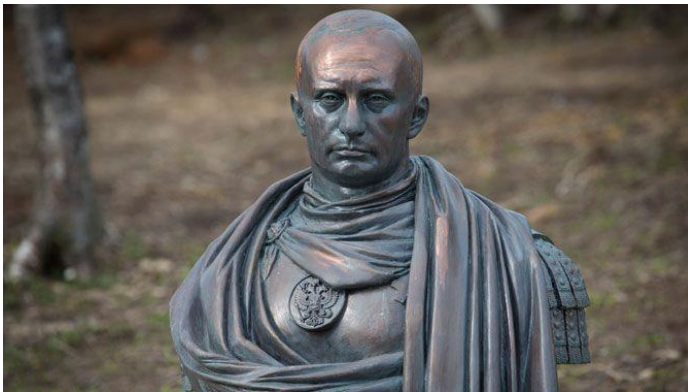
Klassieke teksten verdienen het gelezen en bestudeerd te worden ook omdat de auteurs ons deelgenoot maken van hun gedachten over hun eigen samenleving. Deze gedachten vormen erfgoed dat wij nog altijd delen met andere westerse samenlevingen. Ook stimuleren hun ideeën ons tot reflectie op onze eigen positie in de maatschappij. Enkele voorbeelden:

- Recentelijk bewezen twee opvoeringen van Aischylos' *Oresteia* hoe actueel de thema's schuld en boete nog steeds zijn. Maar nog interessanter is te bestuderen hoe Griekse tragedie, de basis van al ons huidige toneel, de spreekbuis van de Atheense democratie was: het publiek, de burgers van de stad Athene, toonden in hun tragedies het gevaar van hoogmoedige alleenheersers en lieten het publiek zich daar een oordeel over vormen.

- in zijn werk 'De Staat' beschrijft Plato de ideale staatsvorm: zeker geen democratische staatsvorm, maar wel een beschrijving die uitnodigt tot reflecteren op de voor- en nadelen van de verschillende vormen van macht.

- De grote Romeinse staatsman, redenaar en filosoof Cicero wordt voor het vak LTC nog vaak gelezen. Cicero gaat in op de problemen van de Romeinse republiek in zijn tijd, inclusief de rol die van individuele burgers verwacht mag worden. Wat is goed burgerschap en hoe bereik je dat?

- De geschiedschrijver Xenophon beschrijft de maatschappij van de Spartanen. Het ideaal van de Spartaanse opvoeding en de saamhorigheid van de Spartaanse maatschappij heeft vele machthebbers geïnspireerd, van het nationaal-socialisme tot de huidige president Poetin.

Poetin, afgebeeld als Romeins keizer

Digitale geletterdheid

GLTC biedt leerlingen een zeer hoge mate van mate geletterdheid, zowel op het gebied van taal- en leesvaardigheid en begrijpend lezen, als op het gebied van analytisch denken, het doorzien van retorische trucs, het tussen de regels doorlezen, en het werkelijk begrijpen van teksten. Dat maakt dat kritisch denken en zelfstandige oordeelsvorming, het checken van bronnen, het achterhalen van de bedoeling van een schrijver, voor gymnasiumleerlingen een normale zaak wordt. In de digitale wereld waarin (des)informatie alom is en fact-checking lang niet voor iedereen is weggelegd, is de gymnasiast bij uitstek toegerust op het beoordelen van bronnen (digitaal of anderszins) op waarheid en consistentie.

D. Doorlopende leerlijnen

De al onder B2 en B4 genoemde gewenste positie vereist het ontwikkelen van een basisprogramma GLTC voor PO en een schakelprogramma voor het in- en doorstromen van leerlingen uit andere onderwijstypen naar het gymnasium.

De ervaring leert dat de overstap van de onderbouwmethode Latijn of Grieks naar het in de bovenbouw lezen van *echt* Latijn en Grieks moeilijk is voor gymnasiasten. Vele leerlingen ervaren het lezen van de eerste originele teksten als een zware opgave, die veel doorzettingsvermogen vraagt. Deze ervaring kan leerzaam zijn. Toch verdient het tegengaan van de uitval van leerlingen in deze fase aandacht. Het reeds verrichte onderzoek naar de opbouw van methodes om de aansluiting op het in de bovenbouw gewenste niveau te verbeteren biedt hiervoor aangrijpingspunten (SLO: *Rosanne Bekker, doorlopende leerlijnen taalvaardigheid GLTC en Adema & Plaats, leerplankader GLTC*).

Aansluiting op universitaire studie of hbo-opleiding is gegarandeerd met een gymnasiumdiploma. Mensen die een universitaire studie Klassieke Talen hebben afgerond blijken in zeer diverse omgevingen inzetbaar te zijn.

Literatuurlijst

Adema, S. Plaat, A. van der 'Leerplankader Griekse en Latijnse Taal en Cultuur' (2017, SLO).

Bekker, R. 'Doorlopende leerlijnen taalvaardigheid Klassieke Talen' (2011, SLO).

Calis, J. 'Uitslag online enquête VCN,' *Bulletin Vereniging Classici Nederland* 43 nr. 170 (2018) 5-7.

Kits, K. e.a. 'Een Gouden Standaard voor de Gymnasiumopleiding,' Rapport van de Werkgroep Gouden Standaard. In opdracht van VCN, SHZG, BGV en LOZG met subsidie van het Ministerie van OCW. 2014.

Kroon, C. & Sluiter, I. 'Het geheim van de blauwe broer. Eindrapport van de Verkenningcommissie Klassieke Talen.' Leiden 2010.

Plaat, A, van der, 'Klassieke Talen. Vakspecifieke Trendanalyse 2015,' SLO 2016.

Steeg, M. van der, Vermeer, N., Lanser, D. (CPB), Nederlandse onderwijsprestaties in perspectief, 2011.

Verhoeven, M., Poorthuis, A.M.G. & Volman, M. (2017). *Exploreren kun je leren. De rol van onderwijs in de identiteitsontwikkeling van leerlingen. Research Institute Child Development and Education, Universiteit van Amsterdam.*

[titel van dit document: Visie op het vak GLTC, versie 7 januari 2018, definitief

<http://www.vcnonline.nl/index.php/nieuws/100-vcn-nieuws/228-visie-gltc>

bezoekt: 28 september 2018]